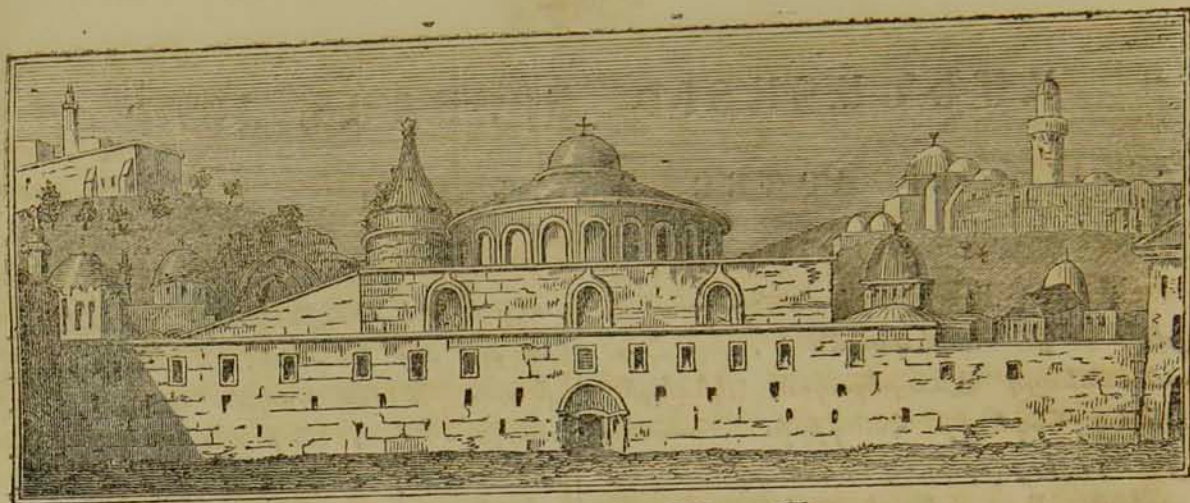

ՄԵՏԱՍԱՆՆԵՐՈՐԻ ՏԱՐԻ
ԹԻՒ 2.

Ա Մ Ս Ա Գ Ի Ր

ՓԵՏՐՎԱՐ 29
1876.

ԱԶԳԱՅԻՆ, ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ԵՒ ԳՐԱԳԻՏԱԿԱՆ

Հ Ա Ն Դ Է Ս Տ Օ Ն Ի

ՆԱՀԱՏԱԿՈՒԹԵԱՆ ՍՎԱՐԴԱՆԱՆՑ

ՍՐԲՈՑ ՎԱՐԴԱՆԱՆՑ նահատա-
կութեան յիշատակն, որ ամեն Հայու
համար նուիրական է և խանդավառա-
կան, տօնեցաւ մեծաւ հանդիսիւ նախ
յիշեղեցւոյ եւ ապա Ս. Աթուոյս
Ժառանգաւորաց Վարժարանին մէջ
ի ներկայութեան Ուխտաւորաց եւ
Ազգայնոց քաղաքիս Երզնէցան Ազ-
գային երգեր և կարգացուցան ճա-
ռեր, որոց գլխաւոր նպատակն ու ի-

ժԱ

մասան էր զարթուցանել հոգի կրօնա-
սիրութեան Վարդանանց, փշել շունչ
հայրենասիրութեան Վարդանանց,
վառել եռանդն նահատակութեան
Վարդանանց:

Սոյն խօսուած ճառերէն հետեւ-
եալն արժան կը համարիմք տպագը-
րութեամբ հաղորդել մեր մօտաւոր
և հեռաւոր Ազգայնոց:

ԱՄԵՆԱՊԱՏԻԻ ՍՐԲԱԶԱՆ ՀԱՅՐ

ԵՒ ԱՐԳՈՅ ՀԱՆԴԻՍԱԿԱՆՔ

ԱՅՍՈՐ Ս. Վարդանանց անմահ յիշատակի տարեգարձն է, զոր Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցին տօնեց հոգեւոր հանդիսիւ. տօնեց յունկս իւր որդւոց նոցա Հայրենասիրական, Ազգասիրական եւ Արօնասիրական սիրագործութիւնքը. տօնեց՝ զարթուցանելով իւր զաւակաց սրտին մէջ նոցա վսեմ երկնային գործոց պատկերը. տօնեց վերջապէս, ուսուցանելով եւ յորդորելով՝ որ մեք եւս իբրեւ հարստատ որդիք հետեւինք նոցա երկնագնաց շաւղաց:

Պարտք մի էր այս, զոր Ս. Եկեղեցին վճարեց. պարտք մի, զոր ամեն Հայ կը զգայ իւր սրտով եւ խզնով: Այս պարտքը վճարելու համար է, որ Ս. Աթուոյս Ժառ. Վարժարանն եւս ամեն տարի ներկայ հանդէսը կը կատարէ: Մի եւ նոյն պարտքն է, որ զիս ալ կը ստիպէ սակաւ ինչ հարցասիրել, թէ Ս. Վարդանանք ի՞նչ բանով այս պարտքը դրին Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ եւ Ազգութեան վերայ. ինչով ամեն Հայու երախտագիտական զգացմանց վերայ տիրեցին, առ ի՞նչ արդեօք ամեն Հայու սիրտն եւ հոգին իրենց սիրովն ու յիշատակովն լցուցին: Այս հարցասիրութեան եղբակացութեան հասնելու համար՝ հարկ է փոքր ինչ պատմութիւնը թղթատել:

Պատմութիւնը, որ անցելոյն հաւատարիմ աւանդապահն է, կը ցուցնէ մեզ, որ հինգերորդ դարուն մէջ Մոգապաշտութիւնը կը ձկտէր բառնալ Քրիստոնէութիւնը այն աշխարհներէն, որոց կը տիրէր, կը հետամը-

տէր այս երկնային կրօնը իւր խանձարութիւն մէջ խեղդեւ. կը ջանար զաշխարհ հեթանոսական մթութեամբ ողորդել: Բայց զ՛նք ջան եւ զ՛նք հետամտութիւն. վասն զի չը յաջողեցաւ այս՝ Զրադաշտի կրօնին. չը յաջողեցաւ իւր ամբարշտական խորհուրդներն ՚ի կատար հասուցանել: Բայց ո՞վ դիմակալեց Մոգակրօնիկ Պարսկաստանի աշխարհայինը հեղեղներուն. ո՞վ ունայնացուց Պարսկաստանի տիրապետական ուժն ու աշխարհային խոտտումներն. ո՞վ դիմադրեց կատաղի մոգակրօնութեան խաւարչտին բանտերուն, ահարկու տանջանաց, գերութեան եւ մահուան. Միթէ Յունա-Հռովմէական կայսերութիւնը, միթէ Յունական եւ Հռովմէական եկեղեցիք, որոց զաւակներն այսօր մոլորկրօնութեան ակտով կուրացած իրենցմէ զատ ոչ քրիստոնէայ եւ ոչ քրիստոնէական եկեղեցի կ'ուղեն ճանաչել: Պատմութիւնը կը վիպէ, որ նոքա Պարսկական այս ամբարշտական յատակագրծի ժամանակ արդէն կրօնական վէճերով, Քաղկեդոնի աշխարհայոյղ անցքերով, հերետիկոսական մոլորութիւններով, նա մանաւանդ բարուց ապականութեամբ եւ ներքին զեղծմամբ կործանման անդունդն հասած էին. չունին ժամանակ քրիստոնէութեան թշնամւոյն դէմ դնելու. չունէին ժամանակ քրիստոնէական հաւատն ու կրօնը պաշտպանելու եւ չունէին այն սուրբ սէրն ու ճշմարիտ հաւատը, զոր քրիստոնէութիւնը կը պահանջէ:

Երկինք, այս մեծ, փառաւոր եւ ըս-

քանչեղի գործը Հայաստանի սրբասուն
և կրօնասուն զաւակաց համար սահ-
մանած էր. բովանդակ տիեզերաց մէջ
նոքա միայն Քրիստոսի դատը պիտի
պաշտպանէին և ճշմարտութեան կող-
մը բարձրացնէին. քրիստոնէական ե-
կեղեցւոյ, խղճի ազատութեան և ա-
տուածային օրինաց համար նահատա-
կուելու փառքն ու պսակը նոցա միայն
կը մնար: Ահա այս սիրազորութեամբ
Ս. Վարդանանք Աղգային անմահ բա-
րերարաց մէջ առաջին անգն բռնեցին,
այս սիրազորութեամբ ամեն Հայու
սիրտն եւ հոգին գերեցին. վասն զի
քրիստոնէութիւնը և եկեղեցին պաշտ-
պանելով Աղգն ու Հայրենիքը փրկե-
ցին. կրօնի և օրինաց համար յօժա-
րութեամբ նահատակուելով՝ Հայու-
թիւնը անմահացուցին: Աստանօր հարկ
չեմ համարեր նոցա նահատակու-
թեան մանրամասն պատկերը գծա-
գրել. վասն զի սիրելի է ինձ այնպէս
յուսալ, քանի որ Շաւարշանի մէջ
կատարուած Աղգ. այս մեծ գործը,
քրիստոնէական այս մեծ նահատա-
կութիւնը և քաջին Վարդանայ պաշ-
տելի անունը այնչափ հաշակուած և
համբաւուած է Աղգին մէջ, ամենէն
անտարբերին սրտին մէջ խոր և ան-
ջինջ տպաւորուած է. այլ կուզեմ ու-
րոնել, թէ ուստի էր այս պանծալի
նահատակոյ, այս սակաւաթիւ մար-
տիրոսաց գերբնական զօրութիւնը.
ուստի՞ նոցա զաշխարհ սքանչացը-
նող անհամեմատ արիութիւնը, որ
ապշեցուց և սասանեցուց Պարոյց ա-
հեղ եւ աշխարհագրորդ զօրութիւնն
ու սպառազինութիւնը:

Եղիշէ պատմաբան Ս. Վարդա-
պետն, որ ժամանակակից է Ս. Վար-
դանանց և որ ինքն ականատես եղած
եւ մասնակցած է հայրենեաց կրած
դառն աղէտից, որ հայրենեաց հասած

ամեն չարիք ամեն հարուած և ամեն
թշուառութիւն աչքով տեսած, սրը-
տով զգացած և սրտի լեզուով, սրտի
արասուքով ողբացած է, մէկ խօս-
քով մը կը բացատրէ Հայկական քա-
ջութեան մեծ խորհուրդը, մէկ խօս-
քով կը յայտնէ Հայկական գերբնական
զօրութեան աղբիւրը նոցա նահատա-
կութեան նշանաբանը իւր անմեռ
գրչով գարեբուն աւանդելով: Չէր այս
նշանաբանը ոչ աշխարհակալութեան
վատ և մոլի տենչանքը և ոչ տիրապե-
տութեան ազգաջինջ իղձը. այլ միայն
Ս. Աւետարանի հայրական սէրը եւ
կաթողիկէ Եկեղեցւոյ մայրական խը-
նամբը. վասն զի բովանդակ հայկական
աշխարհը, ծերք և տղայք, արք և
կանայք, ազատք և շինականք, տեսք
և ծառայք մէկ հայր կը ճանաչէին,
այն է Ս. Աւետարանը. և մայր՝ այն է
կաթողիկէ Եկեղեցին. «Հայր մեր բղ-
սուրբ Աւետարանն գիտեմք և մայր՝
զառաքելական Եկեղեցի կաթողիկէ»:
Չեմ կարող խօսքով բացատրել այս
վսեմ եւ երկնային համոզման, քը-
րիստոնէական այս ողջախոհ դաւա-
նութեան, Աւետարանական այս ճրջ
մարիտ և հաստատուն հաւատոյ ոչ
մեծութիւնը ոչ խորութիւնը եւ ոչ
ընդարձակութիւնը. մոքի գաղանա-
թափանց կարողութիւնը կանգ կ'առ-
նու. ուստի հարկ է, որ ամեն մարդ
սրտով սքանչանանայ և սրտով զգայ:
Վարելի չէ մարով քննել եւ ըմբռ-
նել ոչ Ս. Աւետարանի հայրութիւ-
նը և ոչ Ս. Եկեղեցւոյ մայրութիւնը.
բայց կարող եմ բարձրաձայն քաթ-
ղել թէ աշխարհի ամեն արհաւրա-
նաց դէմ, ամեն չարեաց դէմ և ամեն
դառն աղէտից դէմ միակ ապաստա-
նարան են Ս. Աւետարանի հայրական
ծոյցն և Ս. Եկեղեցւոյ մայրական գիր-
կը. կարող եմ բարձրաձայն հռչակել,

Թէ Ս. Վարդանանք զաշխարհ արհա-
մարեցին, առ ոտն հարին աշխարհի
ամեն ունայն ու պատիր փառքն եւ
վայելութիւնքը, մահ քան զկեանս
ընտրեցին ՚ի պատիւ և ՚ի սէր Աւե-
տարանի հայրութեան եւ Եկեղեցւոյ
մայրութեան: Ահա հայկական քաջու-
թեան և յօթարակամ նահատակու-
թեան մեծ խորհուրդը:

Թէ եւ չունէին նորա Պարսից
նիւթական զօրութեան համազօր զօ-
րութիւն. չունէին Պարսից բազ-
մաթիւ եւ ստուար բանակին դէմ
բանակ, չունէին երամակս փղաց եւ
ոչ քաջամարտիկ գունդս նման Մա-
տեան գնդին Պարսից. բայց ունէին
անվանելի զօրութիւն մի, ունէին ա-
մենայաղթ առաջնորդ մի, այն է Քը-
րիստոսի խաչը, որ իբրեւ յաղթական
դրօշ չորս հարիւր տարի առաջ յաղ-
թելով աշխարհի բռնապետութեան,
կոպտութեան և մոլութեան պարզուած
էր հեթանոսութեան աւերակաց եւ
բեկորներուն վերայ, ունէին զնոյն ինքն
Յիսուս իբրեւ զօրադուխ, որ տէր է
աշխարհի և զօրութեանց և որ արդէն
Գողգոթայի պատերազմին մէջ յաղ-
թութեան փառքն ու պատիւ առած էր
իրեններուն համար: Հայկական զօրքը
Թէ և չունէր զինքն ՚ի մարտ խրախու-
սող հրաման թագաւորի, վասն զի և
չունէր թագաւոր, չունէր արքունուստ
խոտացեալ ոյսակ, ուն և առատա-
ձեռն պարգեւք. վասն զի չունէր եւ
արքունիք, բայց ունէր իւր մէջ Աւե-
տարանի հայրական հրամանը և Եկե-
ղեցւոյ մայրական ձայնը, որ իրեն մոռ-
ցնել տալով հայր, մայր, եղբայր,
որդի և ամեն մերձաւոր ազգականներ
կը խրախուսէր զինքն ՚ի մահ, ՚ի նա-
հատակութիւն եւ ՚ի կեանս. « Եթէ
անմահք իսկ էաք և մարթ էր մեզ
մեռանն և վասն սիրոյն Քրիստոսի, ար-

ժան էր, քանզի և նա անմահ էր եւ
այնչափ սիրեաց զմեզ, մինչեւ մահ ՚ի
յանձն էառ, զի և մեք նորա մահ-
ուամբն յաւիտենական մահուանէն
ապրեցուք » . ունէր թագաւոր մի,
որ ՚ի վեր է քան զամենայն թագաւորս
երկրի, եւ այս իսկ է աստուածային
օրէնքը. ունէր պսակ, ունէր ուն և
ունէր լիաբուռն պարգեւք, այն է Ե-
կեղեցւոյ փառքը, Ս. Աւետարանի և
Աստուծոյ օրինաց յաղթութիւնը և
խղճի ազատութիւնը:

Աւետարանի որդւոց համար,
Եկեղեցւոյ հարազատ զուակներուն
համար աշխարհ չունի այն հրապոյ-
րը, չունի այն քաղցրութիւնը և ճա-
շակը, զոր ունի աշխարհասէր հոգի-
ներու համար. չունի այն ձգողական
զօրութիւնը, որով շատերը յինքն կը
յանկուցանէ և չունի վերջապէս այն
մոգական հոգին. որով շատերը կը
մոգէ և կը դիւլթէ, վասն զի սիրել
Աւետարանը, սիրել զԵկեղեցին, կը
նշանակէ ապրիլ այս աշխարհէն դուրս
ուրիշ աշխարհի մը մէջ. կը նշանակէ
ապրիլ յաւիտենականութեան, այսին-
քն Աստուծոյ մէջ. վասն զի ծնանիլ
սնանիլ եւ մեռնիլ Աւետարանի հա-
րութեամբ, կը նշանակէ ծնանիլ յԱս-
տուծոյ, սնանիլ ՚ի Նա և մեռնիլ նորո-
գելով ՚ի Նա. չունի Աստուած մահ,
եւ չունին Աւետարանի որդիները:
Ահա Վարդանանց աննման քաջու-
թեան մեծ խորհուրդը: Ս. Աւետա-
րանի հայրութեամբ ծնանիլ, Եկեղե-
ցւոյ մայրական գիրքն սնանիլ, և ա-
նանց համար պատերազմիլ եւ մեռ-
նիլ:

Հայր մի է Ս. Աւետարանը ամեն
քրիստոնէից. բայց ոչ նման աշխարհի
հարց. վասն զի բոլորովին տարբեր
է իւր հայրական կոչումը, տարբեր
իւր հայրական ինսամատարութիւնը.

չը սնուցաներ մարմինը , չը խնամարկեր նիւթական կեանքը և ինչ որ առօրեայ է 'ի մարդն . այլ կը սնուցանէ մարմինէն գերադանց առարկայ մը , այն է հոգին , մասն Աստուածութեան . կը խնամարկէ նիւթական կեանքէն շատ բարձր և անհամեմատ կեանք մը , որ յատուկ է բոլոր տիեզերաց մէջ Աստուածանըման մարդոյն , այն է բարոյական կեանքը . կը հոգայ և կը տածէ ժամանակաւորէն շատ վեր , այն է յաւիտենականութիւնը :

Հայրերը կը ծնանին զաւակներ տառապանաց համար , Աւետարանը կը ծնանի զաւակներ երանութեան համար . հայրերը կը ծնանին թշուառութեան , աղէտից և արտասուաց աշխարհին մէջ . Աւետարանը կը ծնանի երջանկութեան , բարօրութեան եւ ինդութեան աշխարհին մէջ . Հայրերը կը ծնանին մարդը . Աւետարանը կը ծնանի հոգին , ուրեմն առանց Ս . Աւետարանի հայրութեան մարդը լոկ մարդ է , սոսկ շնչաւոր է եւ տկար . ամեն հողմէ կը շարժի , ամեն բանէ կը խռովի և ամեն սրտահարներէ կը դողայ . կեանքը երազ մի է անստոյգ և խաբաւ կը դադրի գերեզմանի մամռապատ եւ ցուրտ կախարիչին տակ . ինչպէս կը դադրի վարդին կեանքը , երբ կը խորշակահարի , կամ դաշտի շուշանին կեանքը , երբ կամ հնձողի մանգաղին կամ հերկողի սայրասուր խոփին կը սրտահար : Բայց Աւետարանի զաւակները չ'ունին մահ , վասն զի չ'են 'ի մարմնաց եւ յարենէ , այլ հոգի յաւիտենական . թէեւ տկար են ըստ աշխարհի . բայց կը յաղթահարեն աշխարհի զրութեան . թէեւ յիմար են , բայց յամօթ առնեն աշխարհի իւմաստութիւնը . ամբողջ երեք հարիւր տարի աշխարհ իւր բոլոր զրութեամբն ու իմաստութեամբն սրտերազ

մեցաւ Աւետարանի տկարներուն և յիւմարներուն դէմ . սրտերազմեցաւ սուր կալի բռնութեամբ եւ բազմահար տանջանարանօք . բայց 'ի վերջոյ աշխարհ սրտեցաւ և յաղթեցաւ տկարաց մեղմական զգոնութեամբ . յամօթ եղեւ աշխարհի իմաստութիւնը , աշխարհի փիլիսոփայութիւնը՝ յիմարութեամբ Աւետարանի անուսումն և անգրագէտ զաւակաց : Վերջապէս ահա Սրբոց Վարդանանց նահատակութեան քրիստոնէական մեծ գործոյն մեծ խորհուրդը :

Ս . յլ եւս չ'եմ զարմանար , և չ'եմ հարցներ , թէ ի՞նչ քաջութիւն , ի՞նչ արիւթութիւն և ի՞նչ զօրութիւն է , որ Ս . Վարդանանք վեց ու կէս բիւրուք զօրաց Պարսից երեսուն բիւրուց դէմ կը դնեն . այլ եւս չ'եմ տարակուսիր , թէ ի՞նչպէս մէկ հայր երեք պարսիկ կը դիմակալէ , չ'եմ զարմանար երբ կը կարգամ Եղիշեայ մէջ երկուց բանաւ կաց սրտերազմի աւուր նախնութաց իրիկուան ունեցած վիճակը . միոյն խաղաղաէտ և անգորր և միւսոյն տագնապալից եւ խուճապալից վիճակը : Պարսից բանակը թէեւ բազմաթիւ էր , թէեւ կ'առաջնորդուէր ամենէն երեւելի զօրավարներով , բայց դարձեալ տագնապի և տարակուսանաց մէջ էր . Պարսից սպարապետը թէեւ գիտէր որ հայկական բանակը կարի ստիպաւթիւն է . թէեւ գիտէր , որ եղածին մէջէն շատերն ալ Վասակայ ազգամատն խորամանկութեամբ եւ հրապուրանօք պղտորուած են , թէեւ գիտէ որ իրեն նիզակակից աղգուրաց և սեւոգի Հալսերն իրենց հաւատարմութիւնը Պարսից ցուցնելու համար քան զՊարսիկըս աւելի կատաղութեամբ և աւելի ատելութեամբ պիտի կռուէին . բայց դարձեալ մեծ սրտատանջութեամբ եւ երկիւղով կը տագնապի . կը ժա

շովէ բոլոր զօրավարները , կը յիշեցնէ անոնց և անոնց ձեռքով բոլոր զօրաց՝ իրենց պարաքը , կը յիշեցնէ քաջութեան և յաղթութեան վարձքերը . կը յիշեցնէ վառութեան և փախտեան պատիժները և դատապարտութիւնը . վերջապէս կը յիշեցնէ իւրաքանչիւրին կլինը , որդին , անդը և ագարակը : Հայկական բան սկին կայու թիւնը բոլորովին հակապատկերն է Պարսկականին . չը կայ հոն տաքնապ , չը կայ խուճապ և չը կայ երկիւղ . բոլոր զօրականք Ս . Վարդանայ և Ղեւոնդայ հոգեշունչ և հրաշունչ ասե նաբանութիւններէն վառուած պատրաստ կը մնային ոչ թէ պատերազմի ոչ թէ յաղթութեան , այլ մարտիրոսութեան . չը կայ հայկական բանակին մէջ զինուոյ պատրաստութիւն , եղած պատրաստութիւնը հոգեւոր պատրաստութիւն էր , պատրաստութիւն նահատակութեան . չը մկրտուողները կը մըկրտուէին և կը զինուորուէին հաւատոյ զինով . հոգեւորական դասը սեղան կ'ուղղէր աստուածային մեծ նահատակութեան հանդէսը կատարելու համար . պատերազմի փողէն առաջ եկեղեցւոյ հրաւերը կը լսուէր . քահանայք գիշերային ժամերգութիւնը կ'աւարտէին Ս . Խորհուրդն կատարելու համար . ամենքը , զօրք եւ զօրականք անձամբ և զինուք կը խոնարհէին , կ'երկրպագէին և կը հաղորդէին , կը վառէին հոգւով և երկնաւոր նահատակութեան սիրով և միաբարբառ կ'ազաղակէին . « Հաւասարեացի մահ մեր ընդ մահ արդարոցն և հեղումն արեան մերոյ ընդ արիւն սուրբ Մարտիրոսացն , և հաճեացի Աստուած ՚ի կամաւոր պատարագս և մի սոսցէ զեկեղեցի իւր ՚ի ձեռս հեթանոսաց » : Հայկական բանակը չ'ունէր երկիւղ թշնամի բանակէն , չէր մոռատանջեր թշնամեաց բաղ

մութենէն և ահեղ հանդերձանքէն . վասն զի հաւատք ունէր Ս . Աւետարանի հայրութեան վերայ , կը հաւատար , թէ Ս . Աւետարանը եւս զէնք մի է , որ կարող է մէկ քնդհարմամբ փշրել աշխարհի բոլոր մահաբոյր զէնքերը , կը հաւատար՝ թէ Ս . Աւետարանի զօրութիւնը կարող էր անթիւ բանակներ դիր եւ դար առնել , խրոխտսպանծ թագակալ գլուխներ խոնարհեցնել , գահեր տապալել եւ կանգնել . կը հաւատար թէ զէնք մի է Ս . Աւետարանը ճշմարտութեան համար՝ ստութեան դէմ , արդարութեան համար՝ անիրաւութեան և խարդախութեան դէմ , անմեղութեան համար՝ մեղութեանց և չարութեանց դէմ . Աստուծոյ պաշտօման համար՝ կեղծաւորութեան եւ փարիսեցիութեան դէմ : Ահա այսպիսի զէնքով զինուած էին Ս . Վարդանանք . այսպիսի զօրհով զրահաւորուած էին :

Նիւթական զէնքը , նիւթական զրահը մարդոյն միայն արտաքին կեղեւանքը , միայն արտաքին մարմինը կը պաշտպանէ . բայց մարմինը չ'է մարդը . կենդանին ալ ունի մարմին , տունկերն ալ ունին մարմին . մարդը մարմինէն գերազանց մաս մի եւս ունի , որոյ պաշտպանութեան համար բաւական չ'են բազմատեսակ զէնքերը , բաւական չ'են զրահներ ու վերտեր . բաւական չ'են ոչ ճարտար զինաշարժութիւն , ոչ յաջողակ նետաձգութիւն և ոչ հրաձգութիւնք . վասն զի ներքին մարդը , որ ճշմարիտ մարդն է , արտաքին թշնամիներէ զօրաւոր թշնամիներ ունի , բարոյական թշնամիներ , որք մարդոյն հետ կը ծնին , մարդոյն հետ կը սնանին եւ մարդոյն հետ կը մեռնին : Ահա այս մերձաւոր և ընտանի թշնամեաց դէմ միակ զէնք է Ս . Աւետարանը :

Քանի երջանիկ պիտի լինէր մարդ-
կութիւնը . քանի խաղաղ և անդորր պի-
տի լինէր աշխարհ, եթէ ճշմարտապէս
Ս. Աւետարանի հայրական իշխանու-
թեան հպատակէր : Որչափ պիտի յա-
ռաջագիմէին աղգերն ու պետութիւն-
ներն, եթէ փոխանակ եթէ թական զօ-
րութիւնը և զինուորութիւնը շատցը-
նելու՝ բարոյականը զօրացնէին . չը պի-
տի լինէին այն ժամանակ աշխարհի մէջ
այնչափ չարիք, այնչափ աղէտ և այն-
չափ եղեւն . չը պիտի լինէին այն ժա-
մանակ աշխարհի մէջ այնչափ զեղծ-
մունք . այնչափ ապականութիւնք եւ
այնչափ բարոյական տխուր վէրքեր և
աւերմունքներ : Ո՛ւր է քրիստոնէու-
թեան յաղթութիւնը, ո՛ւր է այս ան-
մահ կրօնին բերած աննման բարիքնե-
րն և ո՛ւր նորա քարոզած խաղաղու-
թիւնն ու անդորրութիւնը :

Եթէ ակնարկ ձգեմք աշխարհի վե-
րայ՝ կը տեսնեմք, ամեն կողմ ցաւ, ա-
մեն տեղ եղբայրասպանական դաւեր,
ամեն ուրեք բռնաբարութիւն, հա-
լածանք և հարստահարութիւն . եղ-
բայրը զեղբայրը կը հալածէ, հայրը
զորդին, ազգը՝ զազգ, պետութիւնք
զպետութիւնս, եկեղեցիք՝ զեկեղեցիս .
չը կայ խղճի ազատութիւն, չը կայ խա-
ղաղութիւն, չը կայ հաւատարմութիւն
և չը կայ բարոյական կեանք : Ամեն տեղ
նիւթը յառաջ կը վազէ, նիւթը կը տի-
րէ և նիւթը կը թափաւորէ : Եթէ Ս.
Աւետարանը թագաւորէր, այս աղէտից
ոչ մին տեղի պիտի ունենար . վասն զի
պիտի ուսուցանէր իշխաններուն եւ
թագաւորներուն, որ իրենք հայր են
հասարակաց . հօր մի պարտքն է խը-
նամ՝ ունենալ իւր որդւոց բարօրու-
թեան, խաղաղութեան և յառաջագի-
մութեան, պիտի ուսուցանէր թագա-
ւորներուն չափաւորել և զսպել աշ-
խարհակալութեան եւ փառասիրու-

թեան անդուստ տենչը, որով պիտի
դադրէին աշխարհաբանդ պատերազ-
մները, պիտի ուսուցանէր մեծատունե-
լուն չը զրկել զօր, չը նեղել և չը հարբու-
տահարել . օգնել թշուառներուն, բա-
ժին հանել աղքատներուն, որբերուն
և անանկաց, պիտի ուսուցանէր ամեն
կարգի եւ աստիճանի մարդկանց՝ չը
նենգել, չը խտրդախել և չը պատրել,
ուղղութեամբ դործել, արդարու-
թեամբ դատել եւ ճշմարտութեամբ
գնալ . վերջապէս պիտի ուսուցանէր
ամենուն առհասարակ մարդուն կոչու-
մը, մարդուն նպատակը և վախճանը :

Արդոյ Հանդիսականք, ի՞նչ հարկ
է աշխարհի մէջ գտնուած եղծումնե-
րը, ապականութիւնները և բարոյա-
կան սրկասութիւններն թուել . ի՞նչ
հարկ է մեր վէրքն թողալ եւ այլոցը
ողբալ . վասն զի « Զի՞նչ օգուտ է մար-
դոյ զաշխարհ ամենայն շահիլ և զանձն
իւր տուծել » : Թշուտու է այն անհա-
տը, որ այլոց աչքին շուղը կը տեսնէ
և իւր աչաց գերանը անտես կը թու-
ղու, և ամենաթշուառ այն ազգը, որ
այլոց ազգաց պակասութիւններն խու-
շորացուցով կը դիտէ և իրեններն զանց
կ'առնէ : Մի՞թէ մէք, որ Ս. Վարդա-
նանց, Ս. Աւետարանի և Կաթողիկէ
Եկեղեցւոյ այն հարազատ զաւակաց
յաջորդներն եմք . մէք, որ այս յաջոր-
դութեան սին ու անպտուղ փառքովն
կը պանծանք և կը պարծինք, և այսօր
խիկ մի եւ նոյն պարծանօք համախրմ-
բուած՝ նոցա յիշատակի տարեգարձը
կը սօնեմք, չունիմք մի՞թէ պակասու-
թիւններ . չունիմք մի՞թէ Ս. Աւետա-
րանի դէմ, Եկեղեցւոյ դէմ, կրօնի դէմ՝
այնպիսի զեղծումներ, այնպիսի մոլու-
թիւններ, որք կը կրճեն և կ'ոչնչացնեն
մեր ազգայնութեան հիմունքն ու տա-
րերքը : Կը թողում շատերը, և միայն
այս կը հարցանեմ. թէ ո՛ւր է նախնեաց

հաւատը, ուր նոցա կրօնասիրութիւնը, հայրենասիրութիւնը և ազգատիրութիւնը, որով բովանդակ ազգն, հայրենիքը և Եկեղեցին փրկեցին, ուր են այն արթուն և անձնագիր հովիւներն, որք քրիստոնէական ազ և լոյս էին բովանդակ Հայաստան աշխարհին, ուր այն ազատ հոգիներն, որք քրիստոնէական սիրով վառուած էին, վերջապէս և ուր այն ժողովուրդը, որ Ս. Աւետարանը միակ Հայր՝ և Կաթողիկէ Եկեղեցին՝ միակ մայր կը դաւանէր :

Չը կան այսօր ասոնց ոչ մին. հաւատը սպիտած է. կրօնասիրութիւնը փոխուած է անձնասիրութեան և շահասիրութեան, վասն զի մինչդեռ նախնիք իրենց արեամբ և կենքք կը պաշտպանէին կրօնը, այսօր ընդհակառակն մեք անձնական կիրքէ մը ստիպեալ, նիւթական փոքրիկ շահու մը ակնկալութեամբ կը ծախեմք կրօնը, կ'ուրանամք զԵկեղեցին, եւ կ'ուրանամք Ս. Աւետարանը : Ժողովուրդն առհասարակ սպիտակութենէ գերուած՝ թօթափած է Աւետարանի հայրական լուծը, եւ անոր տեղը աշխարհի դժուարատար լուծը կը կրէ. չը ճանաչէր ոչ թշնամին և ոչ բարեկամը, ոչ իւր կործանումը պատրաստողը և ոչ իւր օգուտը և յառաջագիմութիւնը խորհողը, անձնասէր և շահագէտ անձանց կրից գործիք եղած՝ ինքնին իւր խաղաղութիւնը եւ անգործութիւնը կը խռովէ և կը վրդովի :

Ի՞նչ է այս ամենուն դարմանը, միմիայն մէկ բան — Ս. Աւետարանի հոգին զարգացնել մեր մէջ. վասն զի միայն Ս. Աւետարանի հոգին կարող է սրբել մեր բարուց, սրտի և բարոյական կենաց ազականութիւնը, միայն նա կարող է մեզ առաջնորդել այն ճանապարհը, ուր գնացին մեր երջանկայիշատակ նախնիք, արիւթեամբ պաշտպանելով Ազգը, Եկեղեցին եւ Կրօնը :

Առ այս ամէն որ պարտաւոր է. եկեղեցականք եկեղեցւոյ մէջ, ծնողք ընտանեկան յարկաց մէջ պարտաւոր են զօրացնել և զարգացնել Ս. Աւետարանի հոգին. վառել առհասարակ ամենուն սրտերը նորա սիրով. ուսուցանել գործով և արդեամբ նմանիլ մեր նախահարց. հետեւիլ նոցա առաքինութեանց, կրօնասիրական և ազգասիրական սիրալի գործոց, վասն զի առանց գործոց եւ առաքինութեանց չեմք որդիք այն հարց, որք առաքինութեան և սրբութեան սեղաններուն վերայ ձենձերեցան. չեմք հարազատք այն աննման նախնեաց, որք կրօնասիրութեան և հայրենասիրութեան նահատակներ եղան. և չեմք յաջորդք այն սուրբ և անմահ հոգիներուն, որք Աւետարանի հայրութեամբ և Կաթողիկէ Եկեղեցւոյ մայրութեամբ ծնան, սնան և մեռան :

Գ. Ս. Խ.